

EMBER A TELEFONKÖZPONTBAN

Kántor Lajos halálára

„Lajosunk” – így szólítottuk egymás közt egy barátommal, aki családirag is ismerte. Enyhe irónia volt ez amiatt, hogy szeretett fennforogni, mindenben benne lenni, és konokul szervezte, amihez ragaszkodott.

Nekem azonban régi problémám, dilemmám a hiúság, és még azt sem akarom tagadni, hogy ki kiben tudós, abban gyanús. Ugyan hogyan lehetne elválasztani egy olyan emberben, amilyen ő volt, a hiúságot az önzetlenségtől, a kultúraszervezéstől, a szerkesztéstől, a kiállításoktól, az erdélyiségtől? Erdély, és ezt Pécssett, de még talán Pesten is meg lehet érteni, kicsi világ – matchboxnyi ország, ahogy egy sepsiszentgyörgyi képzőművész mondta. És 1989 előtt az egész magyar kultúra egységesebb volt, és kisebbnek tűnt – így ismerhette meg Pomogáts Bélát, Földes Györgyöt, Poszler Györgyöt, másokat, akiknek köszönhetően vagy akikkel együtt kuratóriumi tag volt itt vagy ott.

Belefáradnánk, ha nekiveselkednénk megszámlolni, hogy hány könyvet mutatott be, hány kiállítást nyitott meg, hány szöveget hegedült ki, hány író és költő fordult meg a fotelében. Ezen lehet nevetni is akár, olykor én is nevettem, de hogy hasznos volt, amit tett, és ízlése volt hozzá, azt számtalanszor megtapasztaltam.

És bátor volt. Örök emlékem marad, ahogy egy konferencián feláll, és megvédi Nádasy Ádámot a szemforgatóktól és az ostobáktól. És nemcsak úgy tessék-lássék, hanem igazán, erős szavakkal: „A konferencia egyik legjelentősebb cselekedete, hogy Nádasy Ádámot meghívta előadni.” Nem konjunkturális állásfoglalás volt ez, hanem nagyon is koncepciózus.

Elfogulatlan volt. Egykori osztálytársáról, a költőről nem átalotta elmondani, hogy utolsó korszakában „kattogó verseket” írt, ugyanakkor haláláig állította, hogy fellépése olyanszerű újdonságként hatott, mint a Szilágyi Domokosé. Egy másik nagy íróval nagyon mást gondoltak az utóbbi időben, mégis nagy írónak tartotta végig.

Hiszen ez természetes! – kiálthatna fel bárki, de nagyon is jól megtapasztaljuk, mennyire nem az, elég, ha arra gondolunk, hányszor kellett társaságban elszámolgatnunk, kik a „jó baloldali” meg a „jó jobboldali” írók és költők. Nem dőlt be ennek a strigulázó hozzáállásnak.

Azt is becsültem benne, és ez talán egyre jobban megnövelte a szememben, hogy nem engedett valamiből pusztán azért, mert „igazságos” és „elfogulatlan” akart maradni. Gyakran megélem, hogy emberek, akiket ez a vágy hajt, megbocsátják a minősíthetetlen, és a botlást éppúgy minősíthetetlennek nevezik, mint a bűnt, így „egyensúlyozva” az élet tengerén. Ő nem mentegette, ami menthetetlen; arra is emlékszem, hogyan vitatkozik egyik legjobb barátjával Dsida *Psalmus Hungaricus*-án: a barát azt állítja, „ez a kétségbeesés igazsága”, ő pedig azt, ilyen igazság nincs.

De azt is felidézhetem, mennyit vitatkozott és írt Tompa Gábor színháza védelmében, miközben az ellenlábások panaszát is meghallotta, ha meg kellett hallania.

Egyszóval: erdélyi értelmiségi volt, a szó legnemesebb értelmében. Művelt, elfogulatlan, konok, munkamániás. Ez a képlet persze kiváltképpen alkalmas arra, hogy megbántson embereket, olykor akár úgy, hogy a „hordozója” észre se vegye. Kíméletlenül tört a

célja, az új szám, a kötet, a kerekasztal, az akármí felé. Valószínűleg ez a kitartás tette lehetővé, hogy az a főszerkesztő legyen, aki a leghamarabb feltalálja magát az 1989-es változások után. *Sajtófókus* és *Magropress* néven sajtószemlét adott ki, ezzel is megtámogatva a *Korunkot*, és a Soros Alapítvány kuratóriumába is bekerült. Miközben egyesek a múltakon sopánkodtak, ő fáradhatatlanul intézkedett. Önző volt? Nem jobban, mint azok, akiket nem érdekel, miből kap fizetést a beosztottjuk.

A kisebbségi korlátozottság különös módon érezte rajta a hatását. Soha nem kaptam rajta acsargáson, a románság tompíthatatlan gyűlöletén – felesége, Kántor Erzsébet szorgalmas fordító volt. Ebben a dologban is látta, amit látnia kellett. Éltek benne bizonyos nosztalgiaik, nyilván abból adódóan is, hogy személyesen ismerhette a transzilván irodalom nagyjait Kóstól Molterig, hogy csak a Károlyokat említsem. Balogh Edgárnak nem a baloldalisága hatott rá, hanem a kisebbségi modus vivendije.

A fülemben van még az a „jaj!”, amellyel azt az ötletemet fogadta, hogy Edwin Morgan, egy skót meleg költő verseivel kezdjük azt a számot, melyre vendégszerkesztőként meghívtak. „Semmi bajom a melegekkel, de...” – kijött belőle ez a jellemző mondat. Meg kell azonban értenünk, hogy 1937-ben született Kolozsváron, és élete nagy részét egy zárt, merev világban töltötte.

Legnagyobb vitánk vagy inkább mélységesen eltérő véleményünk a besúgókat illette. Mint nemzedéke minden tagja, ő is nagyon megbocsátó volt velük, érzésem szerint túlságosan is. Az idők folyamán megértettem, hogy többféle besúgó volt, hogy nagyon körültekintően kell bánni az információkkal. Ő viszont mintha azt képviselte volna, hogy „az már régen történt”, és „az a világ olyan világ volt”.

Vagy itt van a *Mórok* esete. Székely János írt egy drámát, melyben a mórok közismert történetét Szabédi László szintén közismert sorsára vetítette. A megjelenést követő vitában többen kifogásolták, hogy Székely „megszentségtelenítette” Szabédit és a kisebbségi sorsot, és Lajos is így érzett. Nem tudott elszakadni a tiszteletétől. Később, amikor *Apamozsár* című, az erdélyi apa-nemzedék éles kritikáját tartalmazó esszém megjelent, szintén Szabédit védte meg, holott abban sem az volt a lényeg.

Erdélyi magyar ügyekben van egy beszéd, és ő is ezt beszélte, amely elfedi a problémát. Bármilyen elfogulatlan is lett légyen különben, ebben nem tudott más lenni, mint a vackukat védők: konokul félrehallott, és ezt a félrehallást védelmezte körömszakadtig.

Mint Kazinczy, ő is a magyar irodalom telefonközpontja volt. Számtalan dokumentumot és anekdotát hagyott hátra arról, hogyan találkozott-levelezett-barátkozott-teniszezett Csiki Lászlóval, Sükösd Mihállyal, Petri Györggyel, Csurka Istvánnal, Csoóri Sándorral, Lászlóffy Aladárral, Esterházy Péterrel, Nagy Albert festőművésszel, Senkálzky Endre színművésszel és számtalan más emberrel. Ha ő nincs, ezek a történetek sem lennének, mert nincs kötőanyag.

És nemcsak kötőanyag nincsen, hanem az sincs, aki figyeljen. Mert ő az utolsó pillanattig figyelt, érdeklődött, javasolt, véleményezett. Utoljára, halála előtt egy hónappal, egy a verseimből összeállított esten találkoztunk. Azt sem akarta kihagyni: felépült a műtétből, újrakezdte volna.

Nem adatott meg neki; bármennyire is reménykedett, végül mégis elhajózott.
Isten nyugtasson békében, édes jó Lajosom!